

Oblačenje i moda neolitskih Vinčanaca

Dosadašnja istraživanja dekorativnih motiva na vinčanskim figurinama retko su ih razmatrala u kontekstu onoga što danas jednostavno nazivamo – moda. Sa pretpostavkom da neki ornamenti na antropomorfnim statuetama predstavljaju odeću Vinčanaca, analizirani su omiljeni „modni detalji od pre 7 milenijuma.

Vinčanska kulturna grupa proučavana je od strane mnogih i različitih naučnika. Oni su uglavnom obrađivali materijalnu kulturu, ekonomiku, itd. Jedan od zanemarenih aspekata u poznavanju vinčanske kulture predstavlja svakako i odevanje ondašnjih ljudi. Do nas su, nažalost, dospeli samo indirektni dokazi u vidu ukrasa na figuralnoj plastici. Naučnici su prilikom posmatranja ornamentike na statuetama uglavnom proučavali njihove stilsko-tipološke odlike. Ovi ornamenti tumačani su uglavnom kao dekoracija samih statueta. Ali, moguće je da brojne ornamentalne kompozicije na figurinama zapravo predstavljaju odeću i ukrase ondašnjih ljudi.

Materijal i metode

Analiza oblačenja neolitskih Vinčanaca izvršena je na seriji od 565 stojećih i sedećih figurina sa eponimnog lokaliteta Vinča – Belo brdo. Direktnan pristup nalazima nije bio moguć, te je analiza izvršena na osnovu fotografija objavljenih u monografiji „Praistoriska Vinča III (Vasić 1936).

Na samom početku istraživanja, da bismo izdvojili bilo kakve odevne predmete, prvo su utvrđene karakteristike koje ukazuju na pol figurina. Kod figurina bez predstavljenih genitalija, ustanovljeno je da ženske figurine karakterišu uočljive dojke i steatopigija, kao i bogato ornamentisana odeća. Na licu ženskih figurina često se nalaze maske. Muške figurine nisu steatopigine i na sebi nemaju ornamentisanu odeću. Za razliku od ženskih, statuete muškaraca često imaju mnogo plastičnije crte lica.

Marija Petrin (1980), Zrenjanin, Kej 2. oktobra 39/a, učenica 1. razreda Zrenjaninske gimnazije

Nakon utvrđivanja pola pristupilo se analizi odeće. Analiza je obuhvatala odevne elemente (hronološki, kroz sve faze neolitskog naselja u Vinči) u odnosu na deo tela na kome se element javlja (glava, vrat, trup, ruke, noge). Pored toga, analizirani su ukrasni detalji na pojedinim odevnim predmetima. Izdvojene su sledeći elementi:

- frizura
- kapa
- ogrlica
- pojas
- prsluk
- majica
- kecelja
- suknja
- haljina

Ispitivani materijal je podeljen po fazama (Vinča-Tordoš I, Vinča-Tordoš II, Gradačka faza, Vinča-Pločnik I, Vinča-Pločnik II). Određena je zastupljenost pojedinih odevnih predmeta u svakoj fazi.

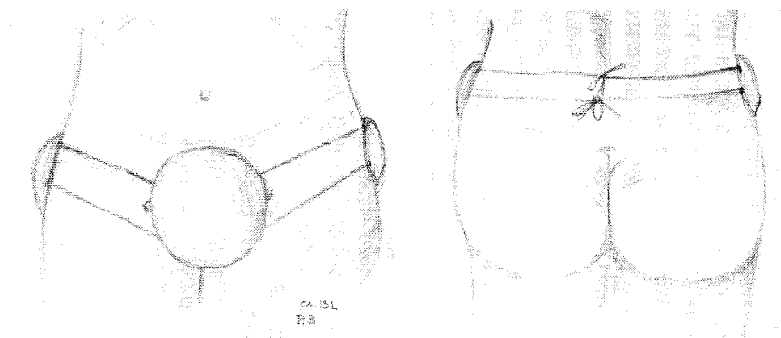
Rezultati i diskusija

Pojas se kao odevni predmet javlja još u Vinča-Tordošu I. Zastupljen je samo na ženskim figurinama. Samo na jednoj figurini iz ove faze predstavljen je pojas (sl. 1). On se sastoji od tri diska: dva se nalaze na bokovima, a jedan nešto niže pupka.

U fazi Vinča-Tordoš II pojas od tri diska zamenjuje nešto složeniji, tj. celokupni pojas od diskova. On se pojavljuje jos u Vinča-Pločniku I. Nakon toga trend pojaseva od diskova nestaje. Kao novi modni hit u fazi Vinča-Pločnik I javlja se pojas koga čine više oštrouglih, punktiranih trouglova. U fazi Vinča-Pločnik Ia njega zamenjuje pojas od pravougljih, visećih trouglova. Samo na jednoj figurini, koja pripada fazi Vinča-Pločnik I, moguće je uočiti pojas od veoma malih visećih trouglova koji se nalaze samo na gluteju figurine.

Pojasevi su, pretpostavljamo, kao i danas, u većini slučajeva izrađivani od kože i tekstila. Diskovi su se mogli praviti od kosti ili drveta (Gimbutas 1986).

Suknje se kao „modni hit” javljaju u Gradačkoj fazi. Vrhunac će dostići u fazi Vinča-Pločnik I. Na osnovu analize ustanovljeno je da je Vinčankama suknja bila omiljeni odevni predmet. Ona nije morala biti dekorisana istim motivima i sa prednje i sa zadnje strane. Takođe, nije morala biti kombinovana sa majicom. Takav „samostalan” tip suknje predstavlja preteču kombinacijama suknji i bluza koji se javljaju u Vinča-Pločniku I.

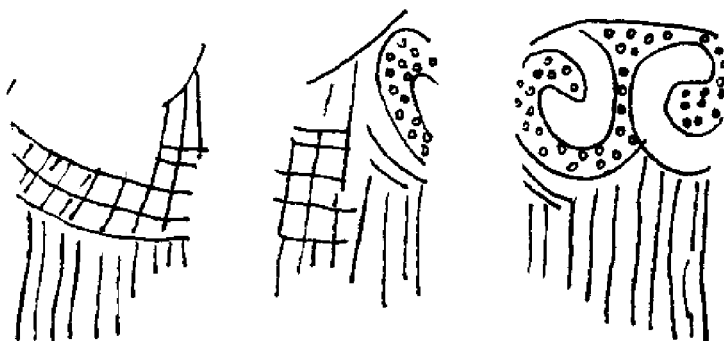
Slika 1.
Pojas sa tri kožna ili
koštana diska na
figurini iz faze
Vinča-Tordoš I.

Figure 1.
Belt made of three
hide or bone discs
from the phase of
Vinča-Tordoš I.

Kao i danas, suknja je počinjala niže struka i protezala se do stopala ili do kolena. Najzastupljeniji kroj suknje u gradačkoj i vinčansko-pločničkoj I fazi je duga suknja, samo su u Vinča-Pločniku I zastupljene suknje do kolena.

Veoma zanimljive predstave suknji javljaju se na figurinama sa slika 187 i 329 (Vasić 1936). Na prvoj figurini javlja se suknja čija prednja strana skroz prekriva noge, a zadnja strana suknje obuhvata samo glutej. Možeće je da je na sebi imala podsuknju ili da jednostavno sa zadnje strane nema materijala na nogama.

Gotovo istovetan problem se javlja i na drugoj figurini (sa slike 329). I ovde, noge sa prednje strane prekriva suknja, dok glutej figurine prekriva deo suknje u obliku osmice. Interesantna pojava u Vinča-Pločniku I je suknja od resa. Danas to možemo uporediti sa suknjama koje nose Havajke. U ovoj fazi javljaju se i suknje od panela. U Vinča-Pločniku Ia javlja se suknja u obliku suza. U fazi Vinča-Pločnik Ia nisu uočene suknje.

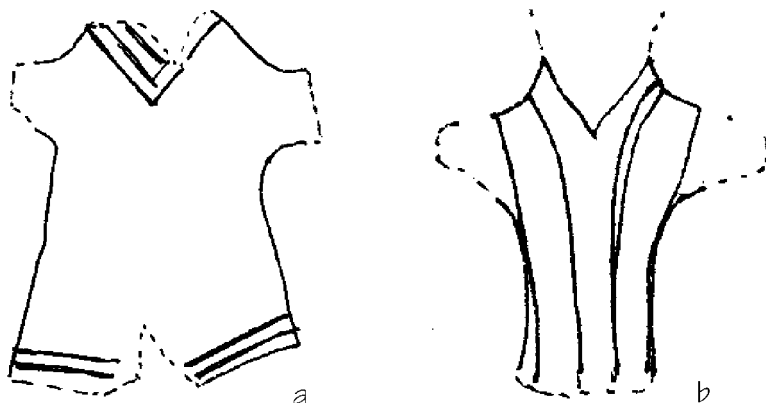
Slika 2.
Karakteristični ukras
na suknji u fazi
Vinča-Pločnik I

Figure 2.
A characteristic
decoration at the
skirt during the
phase of
Vinča-Pločnik I

Na suknjama se javlja ukupno 32 različita motiva. Ovde će biti opisani samo najznačajniji. Kao što je rečeno, suknja nije morala biti dekorisana istim motivima sa prednje i sa zadnje strane (sl. 2). Ovo ukazuje na mogućnost da su suknje izrađivane od dve vrste materijala. Motivi se prvi put javljaju u Gradačkoj fazi, a vrhunac dostižu u Vinča-Pločniku I.

Najupadljiviji motiv ove faze je motiv naizmenično punktiranih kvadratnih polja – motiv šah-table. U Vinča-Pločniku I najviše su se nosile suknje koje su se ukrašavale motivima rombičnih polja, motivima paralelnih horizontalnih traka i motivima tankih, vertikalnih traka.

U fazi Vinča-Tordoš I prvi put su na figurinama predstavljene jednodielne **haljine**. One su duge, zvonastog oblika, najuže ispod ruku (u vidu patrljaka) i šire se prema stopalima (sl. 3a). Drugi tip haljine iz jednog dela je takođe duga, elegantna haljina koja je bila skrojena da prati liniju ženskog tela. Javlja se uporedo sa haljinama zvonastog oblika. Na figurinama koje su pronađene u slojevima koje pripadaju Vinča Tordoš II i Gradačkoj fazi preko celog tela izrađena su udubljenja (Vasić 1936: sl. 130 i 180). One verovatno predstavljaju nabore na odelu. Takođe u ovim fazama duge i elegantne haljine ukrašavaju se meandrastim motivima.

Slika 3.
a) duga zvonasta haljina iz faze Vinča-Tordoš I.
b) duga uska haljina iz faze Vinča-Pločnik I.

Figure 3.
a) long bell-shape dress from the phase of Vinča-Tordoš I.
b) long narrow dress from the phase of Vinča-Pločnik I.

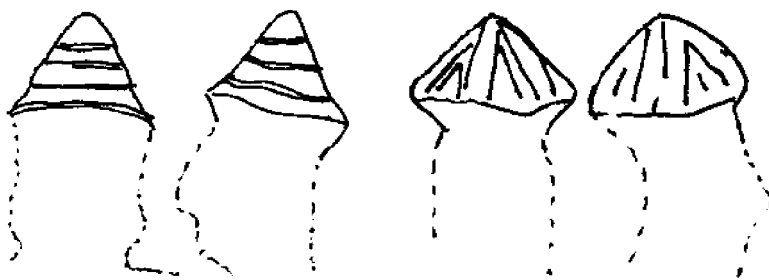
Haljine iz više delova kao „novi modni trend” počinju da se razvijaju u Gradačkoj fazi i vrhunac dostižu tokom Vinča-Pločnik I faze. Na velikom broju figurina višedelne haljine se sastoje od suknje, bluze i kaiša. Međutim, kod nekih sedećih i stojećih figurina uočavaju se i drugi modni detalji: „bolero”, prsluk i ponekad kecelja (pregača).

Kao posebna grupa odevnih predmeta u fazi Vinča-Pločnik I javljaju se haljine i bluze koje su izrađene od širih traka, tj. panela (sl. 3b). Paneli su zašivani jedan za drugi. Najbolji primer majci ili haljina nalazi se na poznatoj Lady of Vinča (Vinča-Pločnik I). Kao što se uočava na ovoj izuzetno urađenoj figurini, paneli su sa prednje strane postavljeni dijagonalno, naizmenično bojani crnom ili crvenom bojom. Razlog bojenja je verovatno zaštita tekstila (Gimbutas 1986). Kod haljina paneli su vertikalno postavljeni. Moguće je da su na ovaj način izrađivani i ogrtači i pončoi.

Zanimljiv odevni predmet izrađen od panela uočava se na figurini 314 (Vasić, *ibid.*), pronađenoj na dubini od 5.2 m. Uočeno je da su samo na ovoj figurini panel-trake ukašene ubodima i kratkim urezima. Ponekad se

preko suknji sa prednje ili zadnje strane nosila pregača. Ona se kao novina javlja u Vinča-Pločnik I fazi. Na figurinama su uočene kecelje trapezastog, trouglastog i petougastog oblika.

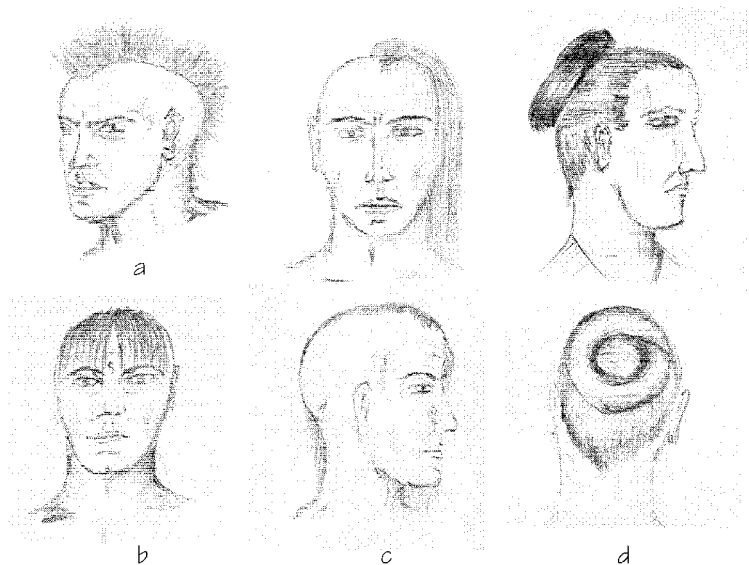
Karakteristično za fazu Vinča-Tordoš I je pojava konično izvučenih dodataka na glavama koji predstavljaju **kape** (sl. 4). Kape su bile ukrašene ubodima koje mogu predstavljati neku vrstu tokica koje prema M. Vasiću predstavljaju otvore za perjanicu (Vasić 1936).

Slika 4.
Predstava kape na muškim statuetama u fazi Vinča-Tordoš I

Figure 4.
A hat at the top of male head from the phase of Vinča-Tordoš I.

Posebnu pažnju vinčanski umetnici posvećivali su prikazivanju **frizura**. One se na glavama figurina pojavljuju u Gradačkoj fazi, mada su uočene i na nekim statuetama sa dubine između 7.5 i 7 m. Najtipičnija frizura je jednostavna duga kosa podeljena na dva simetrična dela. Kosa je obično dosegala do ramena. Često se na prednjoj strani figurina uočavaju jedan, dva, tri ili četiri paralelna, horizontalna ureza pramena kose. Oni su mogli biti prebačeni preko oba ramena ili samo preko jednog.

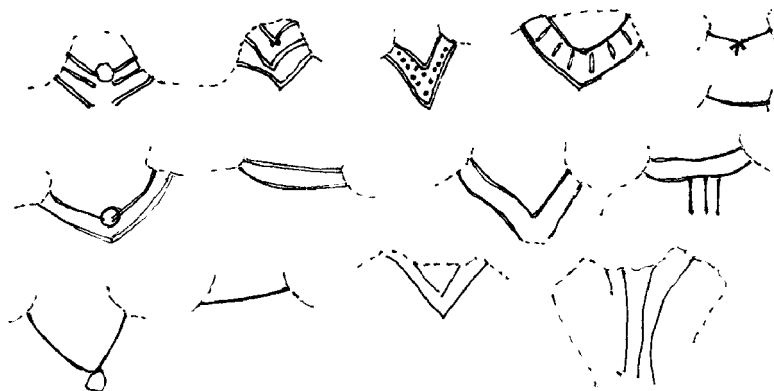

Slika 5.
Primeri različitih karakterističnih frizura u fazi Vinča-Tordoš II i Gradačkoj fazi

Figure 5.
Examples of different characteristic coiffures from the phases of Vinča-Tordoš 2 and Gradac.

Poseban tip frizure je konstatovan na jednoj figurini (sl. 5c). Naime, duga kosa do ramena naglašena je samo na jednoj polovini glave (po vertikalnoj osi), dok je druga polovina neukrašena tako da izgleda kao da je glava „obrijana“ sa te strane.

U Gradačkoj javljaju se kombinacije duge kose sa šiškama, a na jednoj figurini uočene su samo šiške bez kose na ostalom delu glave (sl. 5b). Primećene su i sledeće stilske modifikacije: kresta po sredini glave (sl. 5a), kosa vezana u punđu (sl. 5d), kao i jedna i figurina kojoj su levi i desni pramen kose jasno odeljeni tako što je glava po sredini izbrijana.

Slika 6.
Različiti tipovi
ogrlica na
vinčanskim
figurinama.

Figure 6.
Different types of
necklaces at the
figurines from Vinča.

Od **nakita** kao modnog detalja na figurinama javljaju se ogrlice bez ili sa privescima i medaljonima (sl. 6), zatim grivne i narukvice. Ogrlice su bile predodređene samo za žene, pravljene su od mediteranskih školjki, kamena i gline. Medaljoni i privesci nalazili su se visoko na vratu ili na sredini grudi. Oni se mogu interpretirati kao amuleti ili statusni simbol.

Zaključak

Sudeći po analizi serije statueta sa lokaliteta Vinča-Belo Brdo mogu se grubo izdvojiti tri faze u prikazivanju odeće i modnih detalja na figuralnoj plastici: prva faza – od početka vinčanske kulture do gradačke faze, gde se izuzetno retko prikazuju bilo koji od navedenih odevnih predmeta i ukrasa, izuzev pojaseva i zvonastih suknji. Druga faza, koja obuhvata gradačku fazu i Vinča-Pločnik I, gde dolazi do naglog i učestalog prikazivanja svih navedenih tipova odeće i propratne dekoracije. U trećoj fazi, od Vinča-Pločnik I pa do kraja vinčanske kulture, dolazi do laganog zamiranja i šematizacije ukrasa na figuralnoj plastici.

Ovakva situacija može da predstavlja realne modne trendove u vinčanskom društvu preslikane na figuralnu umetnost i stepen materijalnog bogatstva cele populacije. S druge strane, ovo bi se moglo protumačiti i

kao drugačije koncepte figuralnog predstavljanja na početku, kao i na kraju vinčanske kulture. Presudan uticaj na pojavu prikazivanja modnih detalja na figurinama mogla je imati činjenica da je postojao stalan napredak tehnika tkanja i obrade biljnih i životinjskih vlakana i kože. (Taj napredak doživljava svoj vrhunac u fazama Vinča-Pločnik I i Gradac, što prati i razvoj drugih proizvoda materijalne kulture.)

I na kraju, teško je da se ne primeti poimanje seksualnosti kod vinčanaca, koje se ogleda u odevanju, modnim detaljima i naglašenoj putenosti brojnih ženskih statueta. O izgrađenom stilu u prikazivanju odeće, a možda i o načinu života u vinčanskoj zajednici može da posvedoči i utisak autora da je ovaj stil do danas ostao neprevaziđen – kao nenameran uzor i inspiracija savremenim kreatorima. Na ovoj strani me-seca lepo je biti kolevka – mali pešćanik ekvatora.

Literatura

- [1] Gimbutas, M. 1986. *The Goddesses and Gods of Old Europe; Myths and Cult Images*. Cambridge Univerity Press.
- [2] Vasić, M. 1936. *Preistoriska Vinča*, tom III. Beograd: Kraljevska državna štamparija.

Marija Petrin

Clothing and Fashion in the Vinča Culture

Since now, many essays about the decorative style at the Vinča figurines rarely studied the problem in the context of what we simply name – fashion. With the presumption that some ornaments at anthropomorphic statuettes present the cloth of the people of Vinča, the 7 millennia-old fashion details have been analyzed.

